

ko lidé vnější podobu bohů připodobňují své, tak soudí i o jejich způsobu života.

Konečně *dovršená a dokonalá společnost, uvěřená z více dědín, jest obec, společenství, které takřka dosáhlo již cíle veskeré soběstačnosti a které sice vzniklo pro zachování života, ale trvá za účelem života dobrého.*

Proto každá obec zrovna jako původní společnosti jest útvar přirozený. Obec totiž jest jejich konečným stavem a přirozenost jest konečný stav; neboť jaká jest každá jednotlivá věc po ukončení svého vývoje, tomu říkáme přirozenost každé jednotlivé věci, jako například člověk, koně nebo domu. Mimoto účel a konečný stav či cíl jest něco | nejlepšího; a soběstačnost jest i cíl i nejvyšší dobro.

Z toho jest tedy zřejmo, že *obec jest útvar přirozený a že člověk jest bytost přirozeně určená pro život v obci,* a že ten, kdo od přirozenosti a ne jenom náhodou žije mimo obec, jest bytostí buď špatnou anebo lepší než člověk, jako také muž, | o němž Homéros s výtkou poznámenal.*

Bratrstva, práva i krba se zřiká takový člověk.

Neboť takový člověk zároveň jest podle své přirozenosti chtivý války, ježto žije osaměle jako zaběhlý kamínek ve hře.

Jest zjevno, proč člověk jest bytostí určenou pro spolitý život více než každá včela a každý stádový živočich. Neboť příroda, jak říkáme, nečiní nic bezúčelně. | *Že živočichů jenom člověk má řeč; hlas jest známkou pocitu nelibého a libého, proto jej mají také ostatní živočichové — neboť až k tomu dospěla jejich přirozenost, že*

mají pocit bolesti a libosti a navzájem si je dávají najevno —, řeč však jest určena k tomu, aby naznačovala, co jest prospěšné a škodlivé, a tudíž také, co jest spravedlivé a nespravedlivé; to jest zajisté vlastní člověku před ostatními živočichy, že jediný má smysl pro dobro a zlo, pro právo a bezpráví a pro podobné věci, společenství těchto věcí pak vytvořuje domácnost i obec.

Ale obec jest ve skutečnosti od přirozenosti dříve než domácnost a než každý jednotlivec. | Neboť celek jest nutně dříve než jeho část; zruší-li se totiž celek, nebude již noha nohou ani ruka rukou, leč podle jména, jako když někdo mluví o ruce z kamene jako o ruce; neboť bude-li mrtva, bude jen taková, pojmové označení každé věci závisí však od možnosti jejího výkonu, a proto nemá-li již takové vlastnosti, nesmí se o ní říkati, že jest tožná, nýbrž toliko | stejnojmenná.

Jest tedy zjevno, že obec jest jednak útvar přirozený, jednak že jest dříve než jednotlivec; neboť jestliže si jednotlivec sám o sobě nestačí, bude k obci v téměř poměru jako ostatní části k celku, ten pak, kdo společenství není schopen anebo pro svou soběstačnost ničeho nepotřebuje, není částí obce a jest buď zvířetem nebo bohem. Ve všech lidech jest od přírody pud | k takovému společenství a muž, který je první založil, jest původcem největších dober. Neboť jako jest člověk nejlepším tvorem, je-li takto dovršen, tak jest tvorem nejšpatnějším ze všech, žije-li mimo zákon a právo. Nejhorší jest zajisté ozbrojené bezpráví. Člověk se rodí s výzbrojí rozumových schopností a | se silou duše, může jich však velmi snadno užívat i opaku. Proto bez ctnosti jest bytostí nejbohaprázdňější a nejdivočejší a v pohlavních požitcích a jídle nejšpatnější. Spravedlnost však jest podstatnou

11. Pokyny pro výdělečnou činnost v domácnosti a obci

10 Když jsme věc sdostatek objasnili po stránce poznání, | jest třeba o ní pojednat ještě po stránce užívání. Při všech takových věcech jest teoretická úvaha volná, zkušenost však nutná.*

15 Užitečné části umění výdělečného pak jsou: znalost předmětů majetku, která záleží ve zkušenosti, abychom věděli, které z nich, kde a jak jsou nejvíce užitečné, například, jak asi nejlépe je možno pořizovati koně, skot nebo ovce a podobně | i ostatní dobytek – neboť člověk 20 musí ze zkušenosti znáti, který druh dobytka je poměrně nejužitečnější a který na kterém místě; všemu se totiž v jiných krajinách jinak daří –, potom znalost zemědělství, a to jak prosté orby, tak i sadařství, dále včelařství a chovu ostatních živočichů, ryb nebo ptáků, od | nichž jest možno nabyti užitku.

To jsou tedy hlavní části výdělečného umění ve vlastním smyslu, směnného umění však nejdůležitější částí jest obchod – a toho jsou tři druhy: obchod zámořský, vnitrozemský a obchod drobný; tyto se od sebe liší tím, že některé jsou bezpečnější, jiné výnosnější –, | druhou 25 částí jest půjčování peněz na úroky a třetí práce za mzdu – k této náležejí jednak všední řemeslné práce, jednak práce neumělé, které konány jen tělem jsou užitečné –; třetí druh umění výdělečného jest uprostřed mezi tímto a prvním – má totiž něco i z toho přirozeného i směnného umění –, k němuž náleží vše, co poskytuje země | a její 30 výtvořky a co nemá sice plodů, ale jest užitečné, například dřevorubectví a veškeré hornictví. Toto zahrnuje ještě mnoho odvětví; neboť jest mnoho druhů látek, kterých se ze země dobývá dolováním.

O všem tom jsme tu pojednali všeobecně, zevrubně to popsati v jednotlivostech | bylo by sice prospěšné pro praktická zaměstnání, ale bylo by obtížné, abychom se tím déle zabývali. Ze zaměstnání nejujmělejší jsou ta, kde jest nejméně náhody, nejhrubší ta, při kterých se nejvíce hyzdí tělo, nejtroctější pak, kde se nejvíce užívá těla, a nejméně úspěchtílá, při kterých je nejméně potřebí 35 ctnosti.

Ježto však o tom již někteří | psali, například Charés z Paru a | Apollodóros z Lémnu* o zemědělství, a to jak o pěstování obilnin, tak i o sadařství, podobně ještě jiní mužové o jiných zaměstnáních, může se z jejich spisů o tom poučiti každý, kdo by o to měl zájem. Mimoto musí ještě sebrati roztroušené zprávy o prostředcích, jimiž se jednotlivcům | poštětilo obohatiti se. Neboť všechno 40 to jest prospěšné pro cítěle výdělečného umění, například vypravování o Thalétovi z Mílétu; jde v něm zajiště o způsob výdělkářské vypočítavosti, který se Thalétovi připisuje pro jeho moudrost, který však vyjadřuje jisté obecné pravidlo. Když se mu totiž lidé vysmívali pro jeho chudobu, jak nevýnosná | prý jest filosofie, tu 45 prý, poněvadž podle svého hvězdářského pozorování předvídal hojnou sklizeň oliv, ještě v zimě nějaké peníze, které měl, jako závdavek dal na všechny olivové lisy v Mílétu a Chiu a najal je za nízkou cenu, ježto nikdo nepřihazoval; ale když přišel čas | a mnoho zájemců se současně a náhle shánělo po lisech, pronajímal prý je za tolik, za kolik chtěl, i vyzískal mnoho peněz a dokázal, že pro filosofy by bylo snadnou věcí zbohatnouti, kdyby 50 chtěli, ale že bohatství není pro ně cílem, o který by usilovali. Tak tedy Thalés podle vypravování podal důkaz o své moudrosti; ale jak | jsme řekli, takový případ náležití vůbec k umění výdělečnému, dověde-li si člověk zjed-

5 být jinak anebo mohou, nabýváme pravdy a nikdy se nemýlíme, jest | vědění, rozumnost, moudrost a rozumění, a když žádá z oněch tří ty počátky nemohou být předmětem – těmi třemi myslím rozumnost, vědění a moudrost –, zbývá, že jsou předmětem rozumění.*

7. Moudrost

10 Moudrost v umění popisujeme těm, kteří | umění přivedli k nejvyšší dokonalosti, jako například Feidia nazýváme moudrým sochařem, tvořícím z kamene, a Polykleita moudrým sochařem, tvořícím z kovu, a tím slovem „moudrost“ nenaznačujeme nic jiného, než že jest to dokonalost v umění; některé však pokládáme za moudré vůbec, nikoli v jedné části nebo v nějaké jiné jednotlivosti, jak Homéros praví v *Margítovi*.*

15 *Moudrým ni v kopání, ani v orání, z moci se bohů nestal, aniž v čem jiném.*

20 Jest tedy zjevno, že z vědění nejdokonalejší jest moudrost. Moudrý člověk má nejenom vědění důsledky, které vyplývají z počátků, nýbrž má mít pravdu i v počátcích. Podle toho bude asi moudrosti rozuměním i věděním, která jako vědění o | nejhodnotnějších předmětech jest jako-
by hlavou.*

25 Neboť by to bylo něco zvláštního, kdyby někdo mnil, že nauka politická nebo rozumnost jest nejlepší, když přece člověk není ničím nejlepším ve vesmíru.* Je-li zdraví a dobro něco jiného pro lidi a něco jiného pro ryby, bílé a přímé však jest vždy totéž, tak i moudrým pojmenují všichni totéž, | a rozumným něco jiného; to totiž, co dobře

30 pozoruje jednotlivostí vzhledem k sobě samému, nazvou rozumným, a tomu je svěří. Proto se také některá zvířata nazývají rozumnými, která se zdají mít prozíravou schopnost v tom, co se vztahuje k udržení jejich života. Jest však také zřejmo, že moudrost a nauka politická není totéž; neboť | chtěl-li někdo nazvat moudrostí to, co jest jemu samému prospěšné, bylo by mnoho moudrostí; není totiž pouze jedna nauka o tom, co jest dobré pro všechny živé bytosti, nýbrž pro každý jejich druh jest jiná, jinak by musela být jedna nauka lékařská pro všechno, co jest. Přítom nezáleží na tom, říká-li se, že člověk jest nejlepší živá bytost mezi všemi živými tvory; neboť jsou ještě jiní živí tvorové,* kteří svou přirozeností jsou v mnohem větší míře | božší než člověk, například ti, kteří alespoň jsou nejzjevnější, z nichž se skládá vesmír. Z toho tedy, co jsme řekli, vidíme, že moudrost jest i věděním i rozuměním předmětů, které svou přirozeností jsou nejhodnotnější.

5 Proto lidé nazývají Anaxagora, Thaléta a takové muže moudrými, | ale ne rozumnými, když vidí, že neznají svého vlastního prospěchu, a říkají o nich, že sice vědí věci neobyčejné, podivuhodné, nesnadné a daimonské, ale nepotřebné, protože nehledají lidských dober.

8. Další vymezení rozumnosti

10 Rozumnost se však týká věcí lidských a těch, v kterých jest možno uvažovati; říkáme totiž, že hlavním výkonem rozumného muže | jest to, že dobře uvažuje, nikdo však neuvažuje o tom, co nemůže být jinak, ani o tom, co nemá žádného cíle a účelu, a tyto jsou přece dobrem, jež jedním má být uskutečněno. Rozvážný člověk prostě jest ten, kdo ve shodě s usuzováním směřuje

dostatečně opatření vším potřebným, potřebuje spravedlivý člověk ještě jiných lidí k tomu, aby na nich a s jejich pomocí spravedlnost uskutečňoval, a stejně tak i člověk uměřený a statečný a každý jiný, moudrý člověk však, i kdyby byl sám pro sebe, může rozjímat, a to tím více, čím jest moudřejší; snad by bylo lépe, kdyby měl spolupracovníky, ale práce | dostačuje úplně sám sobě.

Zdá se, že ona jediná jest pro sebe milována; neboť mimo rozjímatí nám neposkytuje nic jiného, kdežto z praktického jednání nabýváme vedle jednání samého ještě něco více nebo méně.

Dále se zdá, že blaženost jest v prázdní; | pracujeme zajisté, abychom si opatřili prázdeň, a válčíme, abychom žili v míru. Ctnosti praktického jednání tedy uskutečňují svou činnost v životě občanském anebo ve válce; činnostmi v těchto oblastech se pak zaneprázdnujeme a válečnou činností již docela, neboť nikdo nechce válčiti, aby válčil, ani se jen proto | nechystá k válce; byl by zajisté krvežíznivcem ten, kdo by si z přátel činil nepřátele, jen aby byly boje a vraždy. Ale ani činnost politicko-va nemá prázdné a kromě samé správy života v obci zjednává ještě sobě a občanům moc a pocty nebo blaženost, která jest ovšem rozdílná od | činnosti politické a zřejmě také jiná, než je ta, kterou hledáme.

Jestliže tedy z ctnostných činností co do krásy a velikosti mají přednost ty, které se týkají správy obce a války, a ty jsou s volným časem neslučitelné a směřují k nějakému cíli a nejsou samy pro sebe žádoucí, kdežto činnost rozumu, ježto jest rozjímatí, vyniká nad ně vnitřní hodnotou | a mimo sebe nesměřuje již k žádnému cíli, protože má svou vlastní dokonalou slast – tato stupňuje činnost –, tedy zjevně v této činnosti jest soběstačnost, prázdeň a neúnavnost, pokud u člověka jest možno, a vše

ostatní, co se k blaženosti počítá; a tak toto jest asi dokonala blaženost | člověka, trvá-li ještě také po celou délku života. Neboť v tom, co náleží k blaženosti, není nic neúplného.

Takový život by však byl vyšší než lidský; neboť člověk by tak nežil jako člověk, nýbrž jako ten, kdo má v sobě něco božského; oč toto vyniká nad vše složené, o tolik také jeho činnost nad jinou ctnostnou činností. | Je-li tedy rozum vzhledem k člověku něco božského, jest božský také život podle rozumu vzhledem k lidskému životu.

Nemá tedy člověk, jak mravokárci hlásali, * jen lidsky smýšletí, i když jest pouze člověkem, ani jako smrtelník omezovati se na věci smrtelné, nýbrž má se snažiti, pokud možno, aby se stal nesmrtelným, * a činiti všechno za tím účelem, aby žil ve shodě s tím, co jest v něm nejvyššího; neboť i když | jest to nepatrné vnějším leskem, vnitřním významem a hodnotou daleko nad vše vyniká.

Ba zdá se, že toto u každého tvoří jeho pravé já, ježto jest nejvyšší a nejlepší; bylo by to tedy něco zvláštního, kdyby člověk nechtěl žít svým vlastním životem, nýbrž životem někoho jiného. | Nyní se bude hoditi i to, co jsme řekli dříve: nejlepší a nejpříjemnější každému jest to, co jest mu přirozené vlastní. Tedy pro člověka jest to život podle rozumu, poněvadž to jest nejvíce člověk. A tak tento život jest i v nejvyšší míře blažený.

8. Poměr blaženosti v uskutečňování mravních ctností a v činnosti rozjímaté

Na druhém místě teprve jest život podle ostatních ctností; neboť | jejich činnosti jsou lidské; chováme se k sobě spravedlivě, statečně a jinak ctnostně ve stycích

7 οὖσαν.†¹ εἰ δὴ τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων αἱ πολιτικαὶ καὶ πολεμικαὶ κάλλει καὶ μεγέθει προέχουσιν, αὗται δ' ἀσχολοὶ καὶ τέλους τινὸς ἐφίενται καὶ οὐ δι' αὐτὰς αἰρεταί εἰσιν, ἡ δὲ τοῦ νοῦ ἐνέργεια σπουδῆ² τε διαφέρειν δοκεῖ θεωρητικῇ οὖσα καὶ παρ' αὐτὴν οὐδενὸς ἐφίεσθαι²⁰ τέλους, ἔχειν τε ἡδονὴν οἰκείαν (αὕτη δὲ συναυξεῖ τὴν ἐνέργειαν), καὶ τὸ αὐταρκες δὴ καὶ σχολαστικὸν καὶ ἀτρυτον ὡς ἀνθρώπων καὶ ὅσα ἄλλα τῷ μακαρίῳ ἀπονέμεται, τὰ³ κατὰ ταύτην τὴν ἐνέργειαν φαίνεται ὄντα· ἡ τελεία δὴ εὐδαιμονία²⁵ αὕτη ἂν εἴη ἀνθρώπου, λαβοῦσα μῆκος βίου²⁵ τέλειον· οὐδὲν γὰρ ἀτελές ἐστὶ τῶν τῆς εὐδαιμονίας· ὁ δὲ τοιοῦτος ἂν εἴη βίος κρείττων ἢ κατ' ἀνθρώπων· οὐ γὰρ ἢ ἀνθρωπὸς ἐστὶν οὕτω βιώσεται, ἀλλ' ἢ θεῖον τι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει· ὅσον δὲ διαφέρει τούτο τοῦ συνθέτου, τοσοῦτον καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετῆν. εἰ³⁰ δὴ θεῖον ὁ νοῦς πρὸς τὸν ἀνθρώπων, καὶ ὁ κατὰ τοῦτον βίος θεῖος πρὸς τὸν ἀνθρώπων βίον. οὐ χρὴ δὲ κατὰ τοὺς παραινούντας ἀνθρώπων φρονεῖν ἀνθρώπων ὄντα οὐδὲ θνητὰ τὸν θνητόν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται ἀθανατίζειν καὶ πάντα ποιεῖν πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ κράτιστον τῶν ἐν αὐτῷ· εἰ γὰρ καὶ τῷ ὄγκῳ μικροῦ ἐστὶ, δυνάμει καὶ¹¹⁷⁸ 9 τιμιότητι πολὺ μάλλον πάντων ὑπερέχει. δόξειε

¹ ἐτέραν . . . ἐτέραν οὖσαν corrupta: ἦν καὶ δῆλον ὡς ζητούμεν ἐτέραν οὖσαν τῆς πολιτικῆς Richards.

² σχολῆ Vermehren. ³ τὰ om. L^b.

^a This should almost certainly be emended to 'excel in leisureliness.'

^c This section and c. viii. §§ 7 and 13 interpret i. ix. 3.

then among practical pursuits displaying the virtues, politics and war stand out pre-eminent in nobility and grandeur, and yet they are un leisured, and directed to some further end, not chosen for their own sakes: whereas the activity of the intellect is felt to excel in serious worth,^a consisting as it does in contemplation, and to aim at no end beyond itself, and also to contain a pleasure peculiar to itself, and therefore augmenting its activity^b: and if accordingly the attributes of this activity are found to be self-sufficiency, leisuredness, such freedom from fatigue as is possible for man, and all the other attributes of blessedness: it follows that it is the activity of the intellect that constitutes complete human happiness—provided it be granted a complete span of life, for nothing that belongs to happiness can be incomplete.

⁸ Such a life as this however will be higher than (vii) and the human level^c: not in virtue of his humanity will a man achieve it, but in virtue of something within him that is divine; and by as much as this something is superior to his composite nature, by so much is its activity superior to the exercise of the other forms of virtue. If then the intellect is something divine in comparison with man, so is the life of the intellect divine in comparison with human life. Nor ought we to obey those who enjoin that a man should have man's thoughts^d and a mortal the thoughts of mortality,^e but we ought so far as possible to achieve immortality, and do all that man may to live in accordance with the highest thing in him; for though this be small in bulk, in power and value it far surpasses all the rest.

^d Euripides, fr. 1040.

^e Pindar, *Isthm.* 4. 16.